

Enkätundersökning om skydd av nationellt särskilt värdefulla sjöar och vattendrag 2017

Del 1. Länsstyrelsernas arbete med nationellt
särskilt värdefulla vattenmiljöer

Havs- och vattenmyndigheten
Datum: 2017-11-30

Ansvarig utgivare: Jakob Granit
Omslagsfoto: Erik Törnblom

Havs- och vattenmyndigheten
Box 11 930, 404 39 Göteborg
www.havochvatten.se

Enkätundersökning om skydd av nationellt särskilt värdefulla sjöar och vattendrag 2017

Del 1. Länsstyrelsernas arbete med nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer

Erik Törnblom Havs- och vattenmyndigheten
Eddie von Wachenfeldt ArtDatabanken

Förord

Denna promemoria redovisar resultaten från en enkätundersökning riktad till länsstyrelserna som Havs- och vattenmyndigheten genomförde våren 2017. Syftet med undersökningen var att inhämta underlag till redovisningen av ett uppdrag om skydd av nationellt särskilt värdefulla sjöar och vattendrag i Havs- och vattenmyndighetens regleringsbrev för 2017. Frågorna omfattade länsstyrelsernas arbete med att skydda våra mest värdefulla sötvattensmiljöer samt vilka behov som finns av att skydda ytterligare värdefulla områden. Undersökningen fokuserades på de nationellt särskilt värdefulla områden i databasen Värdefulla vatten som i miljömålsarbetet 2006 pekades ut som prioriterade för skydd för sina höga natur- och kulturmiljövärden. Enkätundersökningen omfattade även en begäran till länsstyrelserna om att vid behov komplettera bevarandevärdena för de nationellt särskilt värdefulla områdena i databasen Värdefulla vatten som pekades ut 2006 och som sedan dess har varit prioriterade för skydd och utgjort underlag för genomförande av miljömålsarbetet. Länsstyrelsernas kompletteringar kommer efter granskning att föras in i databasen. Slutligen ombads länsstyrelserna att bedöma läget vad det gäller långsiktigt skydd av de nationellt särskilt värdefulla områdena. Resultaten från länsstyrelsernas bedömning av skyddsläget redovisas inte i denna promemoria.

Göteborg, november 2017

Björn Sjöberg

INLEDNING	7
SAMMANFATTNING.....	8
ENKÄTFRÅGOR, RESULTAT OCH DISKUSSION	9
Enkätfrågorna.....	10
Fråga 1. Bedömningar av hot mot bevarande av utpekade nationellt särskilt värdefulla sjö- respektive vattendragmiljöer och deras bevarandevärden ...	10
Fråga 1a. Bedömning av hotbild för sjömiljöer.....	10
Fråga 1b. Bedömning av hotbild för vattendragmiljöer.	13
Fråga 2. Behov av kartläggning av nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer.	17
Fråga 3. Länsstyrelsernas arbete med nationellt särskilt värdefulla områden och databasen Värdefulla vatten	21
Fråga 4. Hinder mot genomförande av skydd av nationellt särskilt värdefulla områden.....	23
Fråga 5. Synpunkter på kriterier för utpekande av Värdefulla vatten	26

Inledning

Havs- och vattenmyndigheten fick i sitt regleringsbrev för 2017 i uppdrag att i samarbete med Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen redovisa skyddsläget för nationellt särskilt värdefulla sjöar och vattendrag, uppdatera och komplettera utvalda attribut i databasen Värdefulla vatten, bedöma huruvida områdena har ett tillräckligt skydd samt revidera den nationella strategin för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer från 2007.

Som en del av genomförandet av regeringsuppdraget inhämtades underlag från länsstyrelserna. Denna promemoria redovisar resultaten från den första delen av en enkätundersökning som Havs- och vattenmyndigheten genomförde våren 2017. Undersökningen som riktades till länsstyrelserna utformades i samråd med arbetsgruppen för genomförandet av regeringsuppdraget dess representanter från Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen samt länsstyrelserna. Enkätundersökningarna riktades mot ansvariga för naturvärden, fisk-/fiskevärden och kulturmiljövärden på varje länsstyrelse och utformades så att varje länsstyrelse kunde svara separat utifrån respektive intresse. Länsstyrelserna som tillsammans med kommunerna är de huvudsakliga aktörerna vad det gäller områdesskydd av värdefulla sjöar och vattendrag ombads svara på frågor om arbetet med skydd av utpekade nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer. Frågorna handlade även om länsstyrelsernas behov av att peka ut nya nationellt särskilt värdefulla områden med syftet att skapa ett långsiktigt skydd.

Länsstyrelserna ombads även granska och vid behov komplettera sina beskrivningar av bevarandevärden för nationellt särskilt värdefulla områden utpekade 2006. Havs- och vattenmyndigheten kommer efter granskning att komplettera databasen Värdefulla vatten med länsstyrelsernas beskrivningar. Slutligen ombads länsstyrelserna bedöma skyddsläget för sina nationellt särskilt värdefulla områden. Informationen om läget vad det gäller långsiktigt skydd kommer att ingå i redovisningen av regeringsuppdraget.

Sammanfattning

Denna promemoria redovisar resultat från den första delen av en undersökning om nationellt särskilt värdefulla sjöar med syfte att svara på de frågor Regeringen ställt i regleringsbrevet till Havs- och Vattenmyndigheten 2017. I undersökningen ombads länsstyrelserna komplettera uppgifter om bevarandevärden och bedöma långsiktigt skydd för nationellt särskilt värdefulla vatten (natur- kulturmiljö- och fisk/fiskevärden) som ingår i databasen Värdefulla vatten. Länsstyrelsernas ombads även att besvara frågor om vilka hot men ser mot värdefulla sjöar och vattendrag, vilka behov man har av att peka ut nya områden och hur databasen Värdefulla vatten används i länsstyrelsens arbete mer generellt.

Länsstyrelsernas svar visar att hotbilderna mot natur- och fisk-/fiskevärden är likartade för sjöar och vattendrag där de största hoten är vandringshinder, reglering för vattenkraft, främmande arter och stammar, fragmentering, återställning av vattenmiljöer för naturvårdens och fiskets intressen, förfall av bebyggelse (brist på underhåll, rivningar, förvanskning och ombyggnationer) och igenväxning av jordbrukslandskap. De största hoten mot kulturmiljövärden i sjö- och vattendragmiljöer är återställning av vattenmiljöer för naturvårdens och fiskets intressen, förfall av bebyggelse (brist på underhåll, rivningar, förvanskning och ombyggnationer), igenväxning av jordbrukslandskap och oförsiktigt skogsbruk.

Nästan alla länsstyrelser anger att de har kunskaper om ytterligare områden med motsvarande värden men även att det finns uppenbara kunskapsluckor och behov av att ytterligare inventeringar, särskilt när det gäller kulturmiljövärden. Det finns också miljöer med höga värden som behöver skyddas men som idag inte omfattas av kriterierna i den nationella strategin vilket visar på ett behov av en översyn av kriterierna.

Värdefulla vatten används hos de flesta länsstyrelser för prioritering av skydd, åtgärder, tillsyn/prövning och planfrågor inom naturvården och fisk-/fiskevärden men i klart sämre utsträckning i arbetet hos kulturmiljövärden. Flera länsstyrelser anger att skydd av sötvattensmiljöer inte anses vara prioriterat till förmån för skydd för t ex skog och marina miljöer.

En majoritet av länsstyrelserna anger att det saknas resurser för genomförande av långsiktigt skydd av sjöar och vattendrag främst med avseende på brist på personal och tid för genomförande. Inom kulturmiljövärden anges även brist på kompetens och vägledning som ett hinder mot genomförande medan komplexitet i genomförandet framförs för inom naturvården- och fisk/fiskevärden. Kulturmiljövärden anger att natur- och fiskevårdsvårdsåtgärder i vatten är ett stort hot mot bevarandet av värdefulla sjöar och vattendrag på både lokalt, regionalt och nationellt och att särskilt värdefulla vatten är ett särskilt viktigt underlag för att trygga att kulturmiljövärden beaktas vid naturvårdsåtgärder.

Sammanfattat verkar det största hindret mot långsiktigt skydd av nationellt särskilt värdefulla områden vara tillgång till resurser för genomförande. För skydd av naturvärden och fiskvärden beror resursbristen på att skydd av vattenmiljöer har lägre prioritet än skydd av andra mark- och vattentyper.

En majoritet av naturvärden och fisk/fiskevärden anser att huvud- och tilläggskriterierna i den nationella strategin är tillämpliga för att fånga upp länets mest värdefulla vattenmiljöer. För kulturmiljövärden har mindre än hälften svarat att de bedömer att kriterierna är bra och många anger att de inte vet. Ett par länsstyrelser anser att kriterierna för naturvärden är otillräckliga och att de behöver utvecklas, preciseras och att det behövs tydliga exempel på hur de kan tillämpas.. Bättre vägledning om vad som är nationellt värdefullt ur kulturmiljösynpunkt behövs. Även bättre vägledning för att identifiera kulturmiljövärden i anslutning till limniska miljöer efterfrågas. Kriterierna behöver utvecklas för alla tre intressena så att fler nationella värden fångas upp.

Enkätfrågor, resultat och diskussion

Den remiss som skickades till länsstyrelserna bestod av tre delar som utformats på likartat sätt för naturvård, fisk-/fiskevård och kulturmiljövård. Den första delen av enkäten innehöll övergripande frågor om bland annat hot mot bevarandevärden i sjö- och vattendragmiljöer, frågor om länsstyrelsernas behov av kartläggning av nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer samt frågor om vilka eventuella hinder man ser mot genomförande av långsiktigt skydd av utpekade Värdefulla vatten. Den andra delen av remissen var en begäran om att vid behov komplettera utvalda beskrivningar av objekt i databasen Värdefulla vatten. Den tredje delen var en begäran till länsstyrelserna att bedöma det långsiktiga skyddet av respektive läns nationellt särskilt värdefulla sjö- och vattendragmiljöer.

I denna promemoria redovisas länsstyrelserna svar på enkätfrågorna i den första enkät delen. Frågorna och länsstyrelsernas svar redovisas nedan för respektive fråga. Länsstyrelsernas förslag till kompletteringar av objektspecifik information i Värdefulla vatten kommer att granskas och tillföras databasen. Länsstyrelsernas bedömningar av långsiktigt skydd analyseras tillsammans med andra underlag och redovisas på annan plats.

Samtliga 21 län ombads besvara enkätfrågorna. I tabell 1 redovisas vilka länsstyrelser som besvarade del 1 av enkäten.

Tabell 1. Redovisning av länsstyrelsernas besvarande av enkät del 1.

Enkät del	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Blekinge	ja	ja	ja
Dalarna	ja	ja	-
Gotland	ja	ja	-
Gävleborg	ja	ja	-
Halland	ja	-	ja
Jämtland	ja	ja	ja
Jönköping	ja	ja	ja
Kalmar	ja	ja	ja
Kronoberg	ja	ja	ja
Norrbottn	ja	-	ja
Skåne	ja	-	ja

Stockholm	ja	ja	ja
Södermanland	ja	-	ja
Uppsala	ja	Ja	ja
Värmland	ja	Ja	ja
Västerbotten	ja	Ja	ja
Västernorrland	ja	Ja	ja
Västmanland	Ja	ja	ja
Västra Götaland	Ja	ja	ja
Örebro	Ja	ja	ja
Östergötland	Ja	ja	ja
Summa	21	16	18

Frågorna i enkäten var av generell karaktär och syftet var att få en samlad bedömning av hotbilder mot områdenas bevarandevärden, att få en uppfattning av behoven av att kartlägga nya områden, att beskriva vilka hinder som finns mot genomförande av skydd av länets nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer. Enkäten utformades med i förväg skapade svarsalternativ och för en del frågor fanns även möjlighet att lägga till egna svarsalternativ. För de flesta frågor fanns även möjlighet att kommentera.

Enkätfrågorna

Fråga 1. Bedömningar av hot mot bevarande av utpekade nationellt särskilt värdefulla sjö- respektive vattendragmiljöer och deras bevarandevärden

Frågorna 1a och 1b omfattar länsstyrelsernas bedömningar av hot mot bevarande av utpekade nationellt särskilt värdefulla sjö- respektive vattendragmiljöer och deras bevarandevärden. Anledningen till att sjöar och vattendrag behandlas separat är att hotbilderna kan vara olika för sjöar och vattendrag. Frågor om naturvärden riktades till naturvärden, frågor om fisk-/fiskevärden till fiskevärden och frågor om kulturvärden till kulturmiljövården.

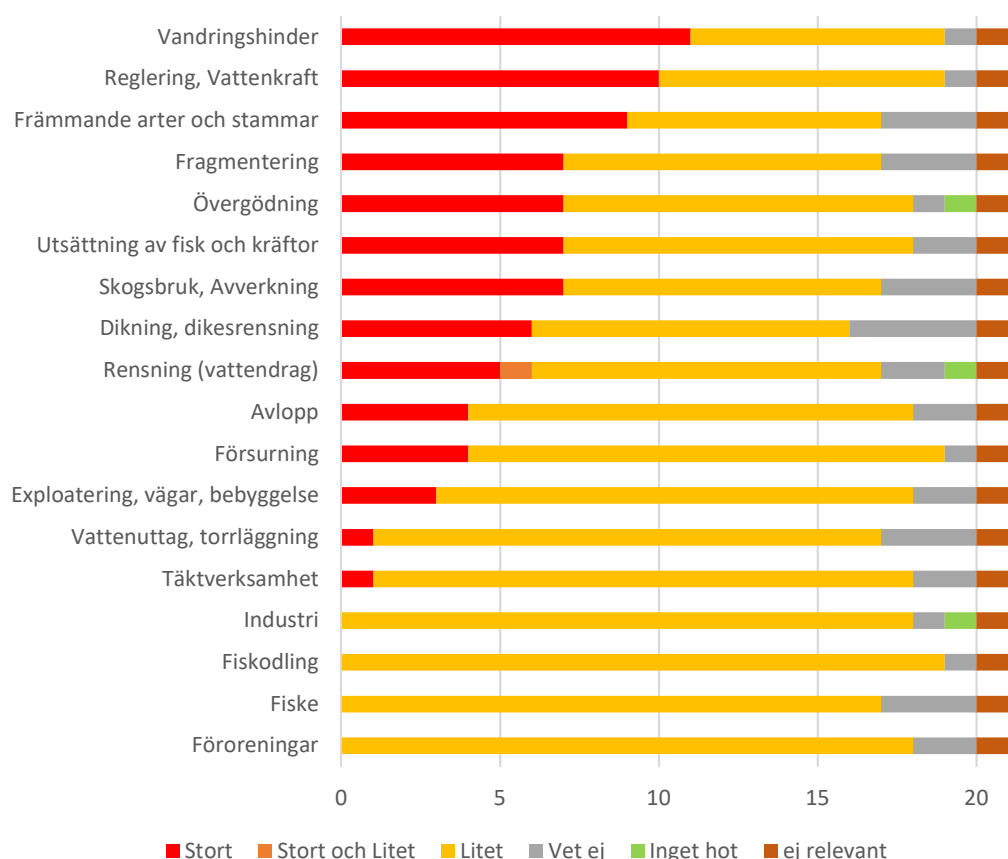
Frågor om hot ställdes övergripande för respektive läns alla nationellt särskilt värdefulla områden eftersom vi bedömde att en hotbilda-bedömning av alla enskilda nationellt särskilt värdefulla områden skulle vara en för tidskrävande uppgift att genomföra. Det är dock viktigt att påpeka att länsstyrelserna bör identifiera och tydliggöra hot mot utpekade nationellt särskilt värdefulla objekt oavsett om områdesskydd planeras eller inte. Hot som har identifierats bör sedan i största möjliga mån elimineras eller begränsas och vid områdesskydd bör hoten regleras i föreskrifter. Eftersom hot och hotbilder förändras över tiden bör bedömningen upprepas regelbundet.

Fråga 1a. Bedömning av hotbild för sjömiljöer.

Frågan som ställdes till länsstyrelserna var: Hur stora är hoten mot bevarandet av länets utpekade nationellt särskilt värdefulla sjömiljöer och deras värden? Bedöm respektive hot i listan som stort/litet eller vet ej. Några länsstyrelser fyllde i kombination av svarsalternativ (te x stort + litet).

Naturvärden

De enskilt största hoten mot bevarande av sjömiljöerna och deras naturvärden bedöms vara förekomst av vandringshinder, reglering och vattenkraft, främmande arter och stammar, fragmentering, skogsbruk, utsättning av fisk och kräftor samt övergödning (Figur 1a). Andra stora hot mot naturvärden är dikning och rensning av diken och vattendrag, försurning, avlopp samt olika former av exploatering.

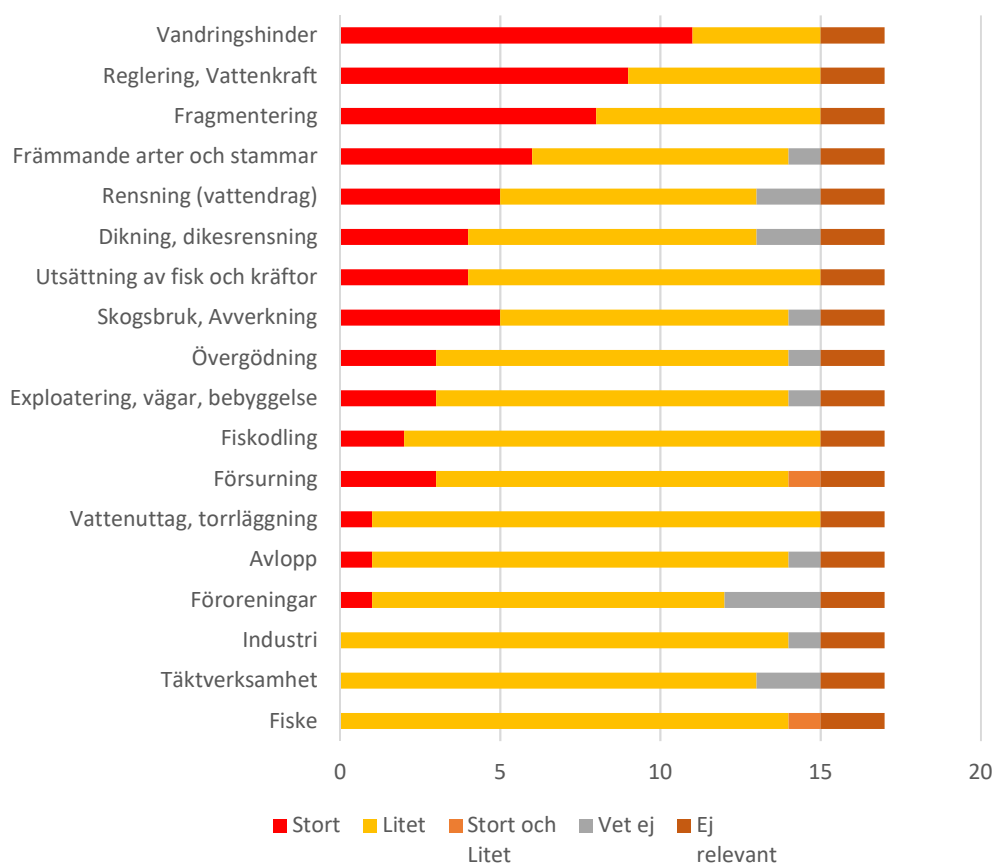

Figur 1a. Länsstyrelsernas bedömning av hot mot nationellt särskilt värdefulla sjömiljöer och deras naturvärden.

En viktig synpunkt från länsstyrelserna är att vissa hot kan lokalt få stor påverkan även om hoten har klassats som små på en regional eller nationell nivå. Exempel på detta kan vara historiska föroreningar och lokala problem med övergödning. På samma sätt kan reglering vara ett stort hot för en enskild sjö medan det generellt bedöms vara ett litet hot mot värdefulla sjömiljöer generellt. Ytterligare synpunkter handlar om att olika sjöar skiljer sig mycket åt vad det gäller bevarandevärden och hotbild och att det är svårt att ge ett generellt svar.

Fisk-/fiskevärden

De enskilt största hoten mot bevarande av sjömiljöerna och deras fisk-/fiskevärden bedöms vara förekomst av vandringshinder, reglering och vattenkraft samt fragmentering (figur 1b). Andra stora hot mot vattendragens naturvärden är främmande arter och stammar, rensning av vattendrag och diken, utsättning av fisk och kräftor samt skogsbruk.

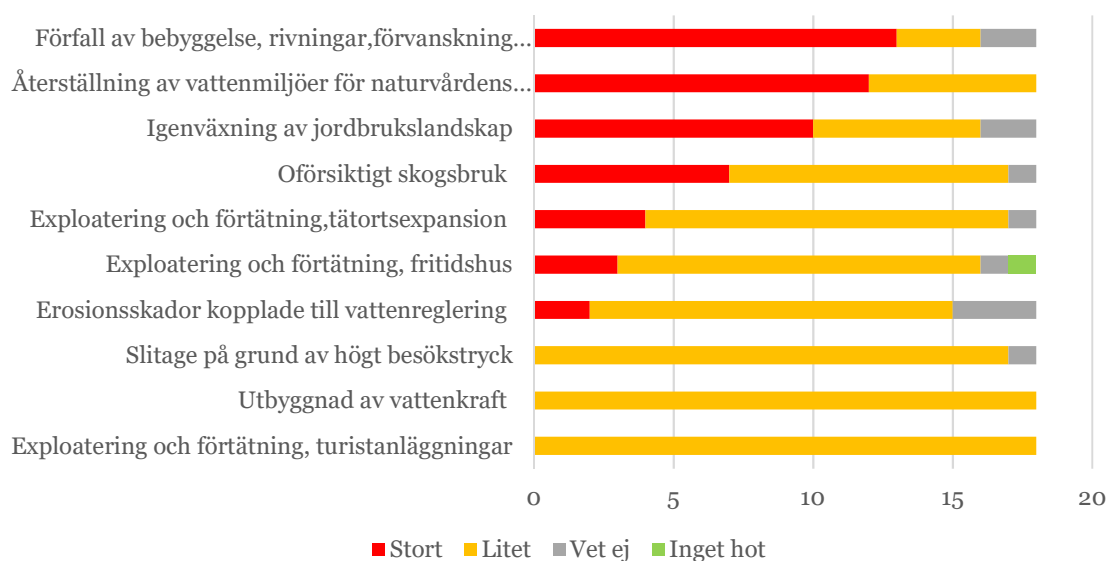

Figur 1b. Länsstyrelsernas bedömning av hot mot nationellt särskilt värdefulla sjömiljöer och deras fisk-/fiskevärden.

Länsstyrelserna har rapporterat ytterligare hot som kan behöva beaktas och som inte fanns med i den lista över hot som skickades ut. Dessa hot är båttrafik, farleder och vattenverksamheter som inte anmäls. Ett annat hot är följderna av den pågående brunifieringen av sjöar. Vad det gäller främmande arter och stammar kan det vara svårt att bedöma hur stort ett hot är. Exempel på detta är den ökning och spridning av svartmunnad smörbult som den senaste tiden har påvisats längs våra kuster. En länsstyrelse påpekar att försurningshotet är direkt relaterat till långsiktigheten i kalkningsverksamheten.

Kulturmiljövärden

De enskilt största hoten mot bevarande av sjömiljöerna och deras kulturmiljövärden uppges vara förfall av bebyggelse, återställning av vattendrag för naturvärden, igenväxning av jordbrukslandskapet, oförsiktigt skogsbruk samt olika former av exploatering (Figur 1C).

Figur 1c. Länsstyrelsernas bedömning av hot mot nationellt särskilt värdefulla sjömiljöer och deras kulturmiljövärden

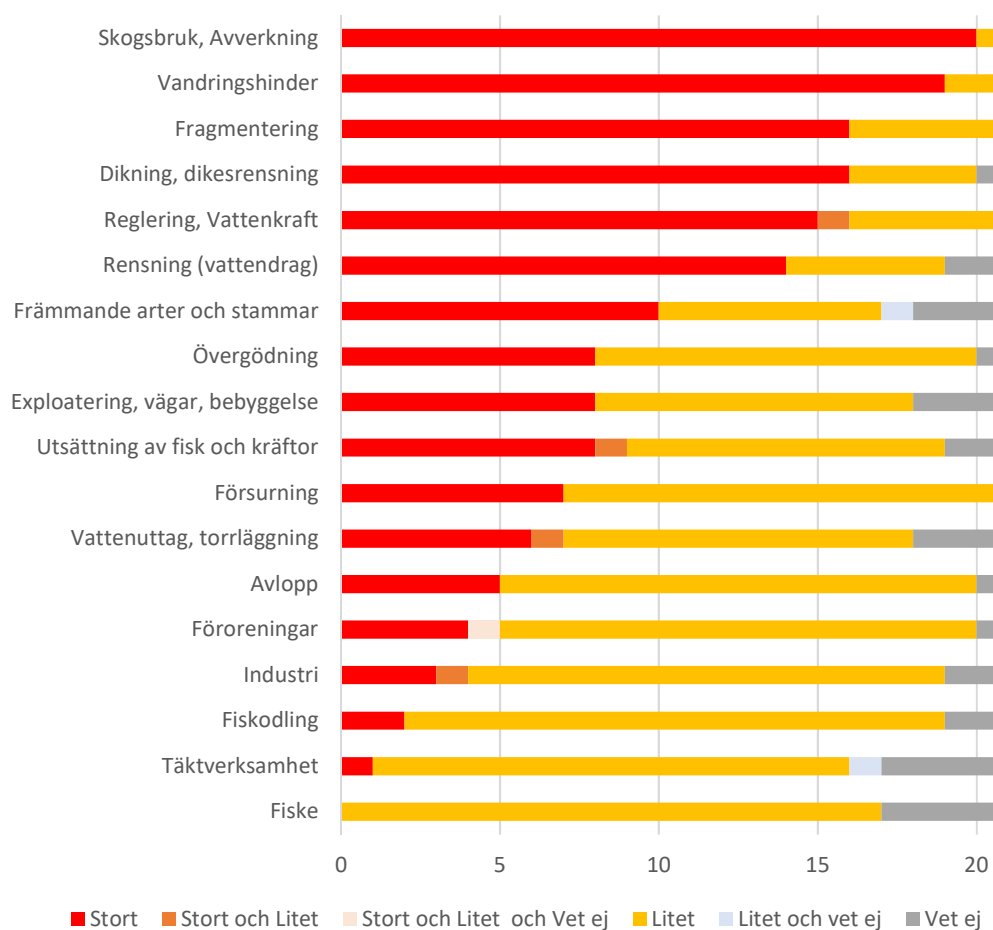
Flera länsstyrelser lyfter i sina kommentarer fram att utrivning av dammar och annat åtgärdsarbete riskerar att påverka kulturmiljöerna negativt. Andra hot mot kulturmiljövärden som flera länsstyrelser har identifierat är att förändrade vattennivåer i sjöar som kan frilägga tidigare vattentäckta kulturlämningar, påverka kulturlandskapet negativt och skada eller förstöra lämningar och föremål. Ytterligare hot mot kulturmiljöerna som påpekas är bristande kunskaper om kulturmiljöer vid sjöar och vattendrag till exempel dammängar, översilningsängsmarker, sjösänkningar och flottningslämningar samt tätortsexpansion och förtätning med fritidshus i sjönära lägen.

Fråga 1b. Bedömning av hotbild för vattendragmiljöer.

Hur stora är hoten mot bevarandet av länets utpekade nationellt särskilt värdefulla vattendragmiljöer och deras värden? Bedöm respektive hot i listan som stort/litet eller vet ej.

Naturvärden

De enskilt största hoten mot bevarande av vattendragmiljöerna och deras naturvärden är skogsbruk, vandringshinder, fragmentering, dikning och dikesrensning samt reglering och vattenkraft. Andra stora hot mot naturvärden är rensning av vattendrag, utsättning av främmande arter och stammar, exploatering i form av vägar och bebyggelse samt försumning (figur 2a).

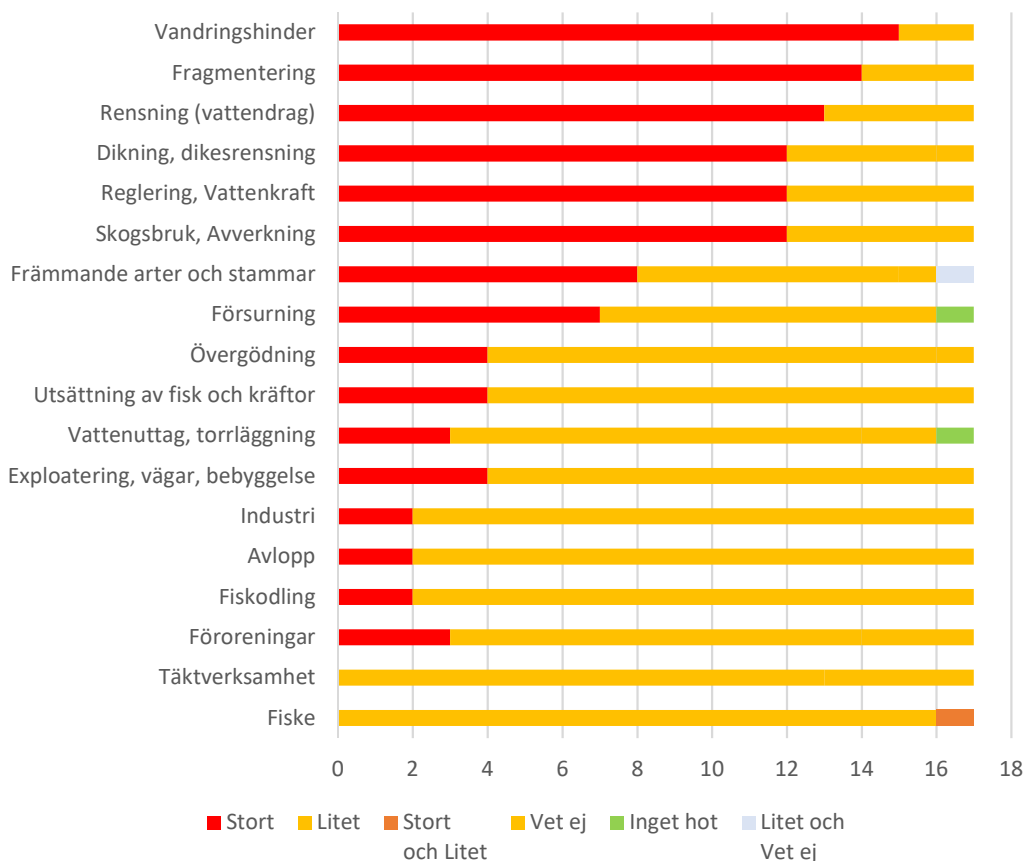

Figur 2a. Länsstyrelsernas bedömning av hot mot nationellt särskilt värdefulla vattendragsmiljöer och deras naturvärden

Viktiga kommentarer från länsstyrelserna omfattar att det lokalt kan finnas stora hot även om hoten har klassats som små på en övergripande nivå men att hoten kan vara svåra att bedöma. Ytterligare synpunkter omfattar brunifiering av vattendrag samt sjukdomar eller parasiter på musslor.

Fisk-/fiskevärden

De enskilt största hoten mot bevarande av vattendragsmiljöerna och deras naturvärden är skogsbruk, vandringshinder, fragmentering, dikning och dikesrensning samt reglering och vattenkraft. Andra stora hot mot naturvärden är rensning av vattendrag, utsättning av främmande arter och stammar, exploatering i form av vägar och bebyggelse samt försurning (figur 2b).

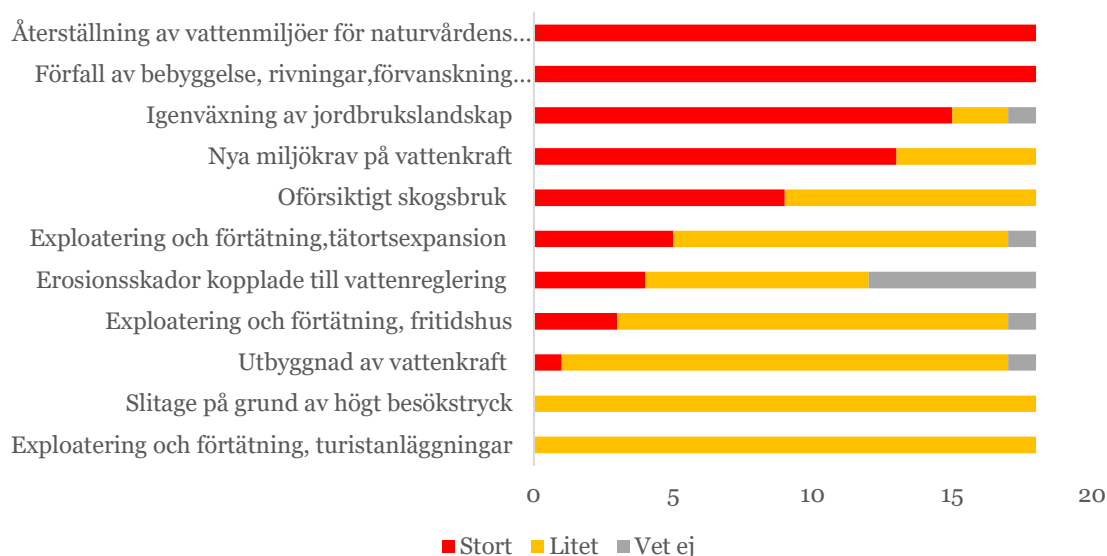
Figur 2b. Länsstyrelsernas bedömning av hot mot nationellt särskilt värdefulla vattendragmiljöer och deras fisk-/fiskevärden.

De enskilt största hoten mot bevarande av vattendragmiljöerna och deras fisk-/fiskevärden är vandringshinder, fragmentering, rensning av vattendrag och diken, reglering och vattenkraft samt skogsbruk. Andra stora hot mot fisk-/fiskevärden som anges av länen är främmande arter och stammar, försurning, övergödning, utsättning av fisk och kräftor, vattenuttag samt exploatering.

Länsstyrelserna har rapporterat ytterligare hot som kan behöva beaktas och som inte fanns med i den valbara listan. Dessa hot är vattenverksamheter som inte anmäls och den pågående brunifieringen av sjöar. En länsstyrelse påpekar att försurningshotet är direkt relaterat till långsiktighet i kalkningsverksamheten.

Kulturmiljövärden

De enskilt största hoten mot bevarande av vattendragmiljöerna och deras kulturmiljövärden bedöms vara förfall av bebyggelse, återställning av vattendrag för naturvärden, igenväxning av jordbrukslandskapet, nya miljökrav på vattenkraft samt oförsiktigt skogsbruk. Andra hot som har identifierats av några länsstyrelser är erosionsskador kopplade till vattenreglering och olika typer av exploatering (figur 2c).

Figur 2c. Länsstyrelsernas bedömning av hot mot nationellt särskilt värdefulla vattendragmiljöer och deras kulturmiljövärden.

Flera länsstyrelser lyfter i sina kommentarer fram att nuvarande tillämpning av miljöbalken med moderna krav på tillstånd för vattenverksamhet och på fiskvägar mm. kan komma påverka kulturmiljöerna negativt. Särskilt nämns brist på ekonomiska resurser för arbete med kulturmiljöerna i samband med åtgärdsarbete som ett reellt hot mot bevarande av kulturmiljöerna. En tillståndsprocess kan innebära stora kostnader för enskilda ägare och medföra att kulturmiljöer upphör att brukas vilket ofta är en förutsättning för deras bevarande. Andra hot mot kulturmiljövärden som flera länsstyrelser har identifierat är att förändrade vattennivåer i sjöar kan frilägga tidigare vattentäckta kulturlämningar, påverka kulturlandskapet negativt och skada eller förstöra kulturlämningar. Bristande kunskaper om kulturmiljöer vid sjöar och vattendrag till exempel dammängar, översilningsängmarker, sjösänkningar och flottningslämningar nämns som hot mot kulturmiljöerna. Några länsstyrelser skriver även att bevarandet av kulturmiljöer som kvarnar, bruksmiljöer och industrimiljöer skulle gynnas av ett återupptagande av vattenkraften eftersom detta skulle skapa ett bruksvärde och ekonomiskt incitament för bevarande och bidra till en levande brukad kulturmiljö.

Likheter och skillnader i hot mellan sjöar och vattendrag

Hotbilden mot sjöar liknar den mot vattendrag eftersom sjöarna och vattendragen ofta finns i samma områden och har gemensamma värden. Även om hoten mot naturvärden i sjöar och vattendrag är likartade så bedömer de flesta länsstyrelser att de flesta enskilda hoten är större i vattendrag. På samma sätt uppvisar hotbilderna mot fisk-/fiskevärden stora likheter mellan sjö- och vattendragsmiljöer. Även här bedömer de flesta länsstyrelser att de flesta enskilda hoten mot bevarandevärdena är större i vattendrag. Hoten mot kulturmiljöerna och deras värden är även de likartade för sjö- och vattendragsmiljöer. Ett hot som många länsstyrelser har bedömt som stort för vattendragsmiljöernas kulturmiljöer är tillämpning av miljöbalken när det gäller och vattenkraft och de konsekvenser det kan finnas för kulturlämningar som t ex kvarnmiljöer.

Likheter och skillnader i hot mellan olika intressen

Om man jämför de olika intressena naturvård, fisk-/fiskevård och kulturmiljövård så finns stora likheter mellan hoten mot naturvärden och fisk-/fiskevärden. De stora gemensamma hoten mot naturvärden och fisk-/fiskevärden i sjöar är vandringshinder, reglering och

vattenkraft, främmande arter och stammar och fragmentering. Hoten mot naturvärden och fisk-/fiskevärden i vattendrag är i stort desamma som för sjöarna. I många fall bedömdes dock hoten mot vattendragmiljöerna vara större och särskilt vad det gäller skogsbruk. Eftersom fisk i de flesta fall är att betrakta som ett naturvärde är det naturligt att hoten mot i natur- och fisk-/fiskevärden i sjöar och vattendrag liknar varandra.

Ett hot mot kulturmiljövärden som skiljer sig från hoten mot naturvärden och fisk-/fiskevärden är att värden kan förstöras eller försvinna om vid avsaknad av vård och hävd. Ett annat stort hot är naturvårdens och vattenvårdens önskan att restaurera fler vattenmiljöer för vandrande organismer och att inte kulturmiljöerna beaktas på rätt sätt i det arbetet.

Fråga 2. Behov av kartläggning av nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer.

Frågan består av flera delfrågor om länsstyrelsernas behov av kartläggning av nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer. Syftet med frågorna var att fånga upp länsstyrelsernas kunskaper och behov i ett fortsatt arbete med skydd.

Fråga 2a. Bedömer ni att det finns områden i länet som motsvarar kriterierna för nationellt särskilt värdefulla områden naturvård men som inte är utpekade idag?

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja, flera eller många områden	9	8	8
Ja, enstaka områden	9	8	4
Nej	1	1	2
Vet ej	2	0	4
Ej svarat	0	4	3
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena

Nästan alla länsstyrelser anger att de bedömer att det finns enstaka eller flera områden med höga värden som idag inte är utpekade som nationellt särskilt värdefulla. Länsstyrelsernas svar visar att kunskapsläget har förbättrats vad det gäller framför allt naturmiljövärden och kulturmiljövärden. Nästan alla länsstyrelser och alla tre intressena (naturvård, fisk-/fiskevård och kulturmiljövård) anger att de har kunskaper om ytterligare områden med höga värden som inte är utpekade som värdefulla idag.

Naturvård: Länsstyrelserna anser att det finns behov av att revidera och utöka listan över nationellt särskilt värdefulla vatten, att det finns både ny kunskap men även ofta kunskapsbrister för vissa områden och att det saknas medel för inventeringar. Ett bekymmer med att peka ut nya områden är att de nuvarande kriterierna inte alltid är lätta att tillämpa och avgöra när kriterierna är uppfyllda.

Fisk-/fiskevård: Bedömningen är svår att göra utan att genomföra en djupare analys. Genomförda inventeringar har gett ytterligare kunskaper om arter och deras livsmiljöer. Små kustmynnande vattendrag med skyddsvärda stammar skapar tillsammans höga värden och bör ses som ett och samma område.

Kulturmiljövård: Urval och utpekande av befintliga objekt skedde utifrån bristfälliga underlag. Genom de regionala projekt om kulturmiljövärden i anslutning till vattenmiljöer och de inventeringar som har genomförts har kunskaperna förstärkts. Det finns många sjö- och vattendragsobjekt som bedöms uppfylla kriterierna för nationellt särskilt värdefulla

områden. Ett aktivt arbete med avgränsning och utpekande av nya objekt kräver att länsstyrelserna får ett tillskott av resurser.

Fråga 2b. Hur bedömer ni era behov av att inventera nya områden? Syftet ska vara att identifiera nya nationellt särskilt värdefulla områden och skydd av dessa.

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Stora	6	7	13
Vissa	13	10	5
Inga	1	0	0
Vet ej	1	0	0
Ej svarat	0	4	3
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena

Närpå alla länsstyrelser bedömde att de har behov av att inventera nya områden och behoven var särskilt stora för kulturmiljövården.

Naturvård: Kunskapsluckor finns framför allt för källflöden, mindre vattendrag och biflöden till större vattendrag. Det saknas fortfarande kunskaper om många sjöar och vattendrag. Det saknas fortfarande kunskaper om var man finner de högsta naturvärdena i sjöar. Kunskaperna varierar mycket mellan län och det saknas en systematisk nationell sammanställning av kunskapsunderlagen.

Fisk-/fiskevård: Behov finns av kvantitativa undersökningar av skyddsvärda fiskbestånd. Trots genomförda inventeringsinsatser saknas kunskaper helt om många sjöar och vattendrag.

Kulturmiljövård: De flesta inventeringar av kulturmiljöer i anslutning sjöar och vattendrag har varit riktade mot vattendrag och har genomförts i samband med intressekonflikter mellan natur- och kulturmiljö. Därför saknas kunskaper om vissa typer av kulturmiljöer i de befintliga underlagen. Resurser för att genomföra ytterligare inventeringar finns inte. Sammanställningar av befintliga resultat och bedömningar av områdenas värden behöver genomföras. Insamlande och sammanställning av kunskapsunderlag påbörjades genom t ex projektet VaKul som var värdefullt och bör fortsätta. En väldigt liten del av några läns vattenmiljöer är inventerade och det finns ett behov av att inventera vattenmiljöer som är kopplade till flottning, dammar, tvätt-och bykhus, broar, fångstanläggningar, skvaltkvarnar, mader och ångslador.

Fråga 2c. Hur bedömer ni era behov av att inventera redan utpekade nationellt särskilt värdefulla områden. Syftet ska vara att skapa ett långsiktigt skydd.

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Stora	11	7	11
Vissa	7	10	7
Stora och Vissa	1	0	0
Inga	0	0	0
Vet ej	1	0	0
Ej svarat	0	4	3
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena

Huvuddelen av länsstyrelserna anger att de har behov och i många fall stora behov av att inventera redan utpekade nationellt särskilt värdefulla områden.

Naturvård: Det finns stora behov av att dokumentera vilka limniska värden som finns inom utpekade områden. Kvalitativa inventeringar saknas i de flesta områden. Det finns behov av att inventera strandmiljöer, identifiera värdekärnor och att inventera källområden och biflöden till utpekade nationellt särskilt värdefulla vattendrag. I många områden saknas kunskaper om förekomst av viktiga arter. Hot mot nationellt särskilt värdefulla områden behöver kartläggas. Det finns behov av att förbättra avgränsningarna av nationellt särskilt värdefulla områden.

Fisk-/fiskevård: Utpekanden som nationellt särskilt värdefulla grundar sig i många fall på sjövandrande öring (storöring) men kunskaperna om förekomst, abundans och utbredning grundas ofta på gamla och osäkra uppgifter. Kännedomen om fiskbeståndens livskraftighet och beståndsutveckling är i många fall svag.

Kulturmiljövård: Kunskapsunderlag saknas för att det ska kunna göras en bedömning, särskilt eftersom sammanställningen bygger på äldre kunskapsunderlag som utgörs av riksintressen kopplade till sjöar och vattendrag. Kunskapsläget behöver uppdateras för utpekade kulturmiljöer och det är troligt att antalet områden behöver utökas. Utveckla samverkan och genomför samverkan tidigt. Kan inventeringar samordnas vid reservatsbildning?

Fråga 2d. Bedömer ni att det finns områden med höga värden som behöver skyddas men att områdena inte omfattas av kriterierna för utpekande i den nationella strategin?

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	8	8	9
Ja, enstaka områden	1	0	0
Nej	6	4	3
Vet ej	6	5	6
Ej svarat	0	4	3
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena

Ungefär hälften av länsstyrelserna bedömer att det finns områden med höga värden som behöver skyddas men att områdena inte omfattas av kriterierna för utpekande i den nationella strategin.

Naturvård: Ja, exempelvis kustmynnande vattendrag och lugnflytande orensade vattendrag. Kriterierna är bra men behöver troligen uppdateras.

Fisk-/fiskevård: Ja, områden med regionalt värdefulla fiskarter. Vattendrag med lugnflytande orensade sträckor. Ja områden som inte är Natura 2000 men som har bestånd av reproducerande flodpärlmussla.

Kulturmiljövård: Nuvarande kriterier känns ålderdomliga och motsvarar inte inriktningen utifrån de nationella målen för kulturarbetet som beslutades 2014. Det finns behov av att komplettera den strategin med nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer som inte var kända 2005. Det krävs tydliga värderingsmallar för att skilja vad som är av regionalt respektive nationellt intresse. Några länsstyrelser anser att nationella strategin för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer troligtvis till viss del är inaktuell p g a resultaten från de nya kunskapsunderlagen från projektet kulturmiljö och vattenförvaltning. Flera länsstyrelser pekar på behov av skydd av fler områden med anledning av ett stort tryck utifrån av naturvårdsåtgärder.

Fråga 2e. Bedömer ni det behövs en översyn av de områden som pekats ut som nationellt särskilt värdefulla? Frågan ställdes inte till kulturmiljö.

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	14	12	
Ja, flera eller många områden	1	0	
Nej	4	2	
Vet ej	2	3	
Ej svarat	1	4	

	21	21	
--	----	----	--

Kommentarer från de tre intressena

En majoritet av länsstyrelserna anser att det finns behov att se över de områden som är utpekade som nationellt särskilt värdefulla.

Naturvård: Områden utpekade för natur- respektive fisk-/fiskevärden bör slås ihop. Avgränsningarna bör ses över och källområden bör inkluderas. Översynen bör framför allt omfatta avgränsning, utvidgning och konkretisering. Kunskaperna om områdena har förbättrats väsentligt sedan de pekades ut.

Fisk-/fiskevård: Ja, översynen bör framför allt omfatta avgränsning, utvidgning och konkretisering. Värdefulla vatten behöver revideras eftersom förutsättningarna ändras över tid och inte minst genom åtgärdsarbetet med utrivningar av dammar och kraftverk och anläggande av fiskpassager. Flera områden kan sannolikt flyttas från värdefulla till nationellt särskilt värdefulla. Flera områden är för stora och ohanterliga och skulle behöva delas upp i mer naturmässigt homogena områden.

Kulturmiljövård: Frågan ställdes inte till kulturmiljövården men av andra svar i enkäten kan slutsatsen dras att man i likhet med naturvård och fisk-/fiskevård bedömer att det finns behov av att se över de områden som är utpekade som nationellt särskilt värdefulla.

Fråga 2f. Bedömer ni att det i länet finns utpekade nationellt särskilt värdefulla vatten som inte har de värden som finns angivna i Värdefulla vatten?

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	3	4	3
Nej	12	7	8
Vet ej	6	6	7
Ej svarat	0	4	3
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena

De flesta länsstyrelser bedömer att det inte finns utpekade nationellt särskilt värdefulla vatten som inte har de värden som finns angivna i Värdefulla vatten eller att de inte vet. Några län bedömer dock att det finns områden som saknar de värden som tidigare angetts.

Naturvård: Värden har försvunnit eftersom flodkräfta har försvunnit och ersatts av signalkräfta. Det finns mer kunskaper idag vilket innebär att några utpekade områden inte längre kvalificerar sig som nationellt särskilt värdefulla vatten.

Fisk-/fiskevård: Värden har försvunnit eftersom flodkräfta har försvunnit och ersatts av signalkräfta. Kunskaper om nya värden har tillkommit för utpekade nationellt särskilt värdefulla vatten, t ex nyupptäckta biflöden med Vänervandrande lax och öring.

Kulturmiljövård: Sammanställningen av Värdefulla vatten är ”byråmässig” och bygger på äldre kunskapsunderlag samt utbredning av eventuella riksintressen kopplade till sjöar och vatten är detta svårt att bedöma. Kunskapsläget behöver uppdateras för kulturmiljöer. Vid en översyn av riksintressen för kulturmiljö uppdateras beskrivningar, gränsdragning och urval. Ett län kommenterar att kunskapsunderlag för bedömning saknas eftersom flera vattendrag i länet inte är inventerade. Vissa förändringar är idag redan kända, exempelvis har handpappersbruket i Ösjöfors vid Stångån som har brunnit ner och damm med tillhörande nationellt värdefullt elektriskt vattenkraftverk samt en bruksarkivbyggnad har rivits i Emsfors inför bildande av ett naturreservat.

Vissa av områdena utgörs av fornlämningsmiljöer vid vatten där miljöerna inte uppfyller tilläggsriteriet att miljön fortfarande nyttjas för det ursprungliga ändamålet. Riksintresset Övre Ljungan känns inte helt relevant idag och översyn pågår därför.

Fråga 3. Länsstyrelsernas arbete med nationellt särskilt värdefulla områden och databasen Värdefulla vatten

Frågan består av flera delfrågor om hur länsstyrelserna använder databasen Värdefulla vatten i arbete med skydd, planfrågor och åtgärdsarbete. Bakgrund till frågan är att en av ursprungstankarna med att peka ut värdefulla vattenmiljöer var förutom att de skulle utgöra underlag för prioriteringar av skydd och restaurering även skulle kunna användas i länsstyrelsernas ärendearbete.

Fråga 3a. Jobbar ni aktivt med att skydda era nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer i linjeverksamheten (som en del i skyddsarbetet):

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	14	11	2
Ja och nej			1
Nej	6	4	14
Vet ej	0	2	1
Ej svarat	1	4	3
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena

En majoritet av länsstyrelsernas naturvård och fisk-/fiskevård uppger att de arbetar aktivt med att skydda nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer men i relativt många län sker inget aktivt arbete. Endast 2 av de tillfrågade länsstyrelserna arbetar aktivt med att skydda områden som har pekats ut som nationellt särskilt värdefulla ur kulturmiljösynpunkt.

Naturvård: Flera län uppger att skydd av limniska miljöer inte anses prioriterat och att resurser saknas att jobba med skydd av sjöar och vattendrag och hänvisar till länsstyrelsernas regleringsbrev där skydd av skog i många år lyfts fram som prioriterat och det senaste året även marina områden och tätortsnära natur. Trots att skydd av sjöar och vattendrag inte är prioriterat eller lågt prioriterat sker ett visst skydd av limniska miljöer och några län anger att de försöker beakta sjöar och vattendrag när de skyddar andra miljöer. Eftersom områdesskyddet är närapå helt inriktat mot skydd av skog följer fragment av sjöar och vattendrag med på köpet innebär det ofta att skyddet av vattenmiljöerna blir ofullständigt. Ett län anger att skydd av skog, kust och marina miljöer är prioriterat men att när man skyddar limniska miljöer inriktar sig mot utpekade värdefulla vattenmiljöer. Ytterligare ett län anger att de nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöerna är grunden för länsstyrelsens limniska områdesskyddsarbete.

Fisk-/fiskevård: Flera län anger att man jobbar eller har jobbat aktivt med skydd av värdefulla sjöar och vattendrag men att arbetet är lågt prioriterat på både nationell och regional nivå, att det saknas resurser samt att arbetet går långsamt.

Kulturmiljövård: De flesta länsstyrelser arbetar inte aktivt med att skydda nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer i linjeverksamheten. Orsaken är att det saknas resurser för att arbeta med juridiskt skydd enligt KML och MB. Det är även så att beslut om kulturresevat och byggnadsminnen tar lång tid och kräver personella resurser. Flera län påpekar att det är svårt att få med kulturmiljövården i naturreservatsbeslut och i föreskrifterna för naturreservaten. Arbetet med skydd av kulturmiljöer ligger mer på ett regionalt/lokalt plan och det saknas resurser att arbeta med skydd så som frågan är ställd.

Fråga 3b. Använder ni värdefulla vattenmiljöer som underlag vid hantering av planfrågor, tillstånds- och tillsynsärenden?

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	16	14	6
Ja och nej	0	0	1
Nej	3	0	9
Vet ej	2	3	2
Ej svarat	0	4	3

	21	21	21
--	----	----	----

Kommentarer från de tre intressena

En majoritet inom länsstyrelsernas enheter som arbetar med naturvård och fisk-/fiskevård uppger att de använder värdefulla vattenmiljöer som underlag vid hantering av planfrågor, tillstånds- och tillsynsärenden. Bilden för kulturmiljö skiljer sig där runt hälften av länsstyrelserna anger att de inte använder värdefulla vattenmiljöer som underlag.

Naturvård: Flera län anger att nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer används regelmässigt och utgör grunden för prioriteringar. Några län anger att alla funktioner på länsstyrelsen känner till Värdefulla vatten t ex ärendehandläggarna. Det är även så att mycket ny information om sjöar och vattendrag har tagits fram av ärendehandläggarna sedan 2006. Underlaget uppges används flitigt av något län vid planfrågor, tillstånds- och tillsynsärenden. Däremot beaktas inte underlaget i samband med tillståndsgivna utsättningar av främmande arter som t.ex. signalkräfta.

Fisk-/fiskevård: Några län anger att underlagen används och att de ingår i länsstyrelsen Webb-GIS.

Kulturmiljövård: Merparten av länsstyrelserna använder sig inte av Värdefulla vatten. De utpekade nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöerna ingår även i andra utpekade områden som riksintresse för kulturmiljö utpekade regionala kulturmiljöer vilket innebär att de används som underlag. Underlagen används i handläggning av åtgärder i eller vid vatten men i mindre utsträckning i planfrågor och tillsynsärenden. Något län anger att underlaget är bristfälligt eftersom det togs fram i brådska med små resurser. Underlaget finns tillgängligt i länsstyrelsen Webb-GIS.

Fråga 3c. Använder ni värdefulla vattenmiljöer vid prioritering av åtgärdsarbete i vatten?

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	17	5	
Nej	2	7	
Vet ej	1	5	
Ej svarat	1	4	
Total	21	21	

Kommentarer från de tre intressena

Frågan ställdes till naturvård och fiskevård som arbetar med planering och genomförande av åtgärdsarbete i vattenmiljöer. De som arbetar med naturvård på nästan alla länsstyrelser anger att Värdefulla vatten används vid prioritering av åtgärdsarbete i vatten.

De har varit prioriterade hos Naturvårdsverket och är prioriterade hos Havs- och vattenmyndigheten vad det gäller möjligheter att söka och få särskilda åtgärdsmedel. Endast ett fåtal länsstyrelser uppger att deras fisk-/fiskevård använder Värdefulla vatten vid prioritering av åtgärdsarbete i vatten. Detta gäller dock framförallt åtgärder i vattendrag.

Naturvård: Några län anger att Värdefulla vatten är ett viktigt prioriteringsverktyg eftersom det avgör var det finns möjlighet till att få resurser för genomförande. De geografiska avgränsningarna för områdena är inaktuella och används inte längre. Värdefulla vatten har av ett län tagits med i den uppdaterade naturvårdsplanen.

Fisk-/fiskevård: Ett viktigt prioriteringsverktyg eftersom det avgör var det finns möjlighet till att få resurser för genomförande.

Fråga 4. Hinder mot genomförande av skydd av nationellt särskilt värdefulla områden

Frågan består av flera delfrågor om eventuella hinder som brist på resurser, hög komplexitet, låg prioritering osv kan medföra att arbetet med att skydd nationellt särskilt värdefulla vatten går långsamt.

Figur 4a. Saknas resurser för genomförande av långsiktigt skydd av utpekade områden? Välj ett eller flera alternativ.

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Tid	20 ja	15 ja	18 ja
kompetens	3 ja	2 ja	17 ja
personal	17 ja	11 ja	10 ja
vägledning	6 ja	5 ja	16 ja

Kommentarer från de tre intressena

Länsstyrelserna anger överlag att det saknas resurser för genomförande av långsiktigt skydd av utpekade områden. För naturvården och fisk-/fiskevården är det mest tid och personella resurser för genomförande som saknas. För kulturmiljövården finns förutom behov av tid och personella resurser även behov av kompetens och vägledning.

Naturvård: Arbetet med skydd av sjöar och vattendrag har kommit i skymundan. De resurser som finns tillgängliga på länsstyrelserna används framförallt till skydd av skogliga och marina miljöer som är angivna som prioriterade av regeringen. Medel till intrångsersättning räcker inte till för skydd av sjöar och vattendrag. Skydd av sjöar och vattendrag är tidskrävande processer som ofta omfattar ett stort antal markägare.

Fisk-/fiskevård: Limniskt områdesskydd behöver få högre prioritet på det nationella planet och mer resurser behöver styras till skydd av sjöar och vattendrag.

Kulturmiljövård: Många länsstyrelser anger att resurser saknas för genomförande av skydd men att det framför allt är resurser för förvaltande och vård av kulturmiljövården som saknas. Kulturmiljöerna har inte fått ta del av de satsningar på områdesskydd som har genomförts inom arbetet med miljö kvalitetsmålen. Det saknas resurser för att bilda nya kulturresevat och resurserna att fatta beslut om nya byggnadsminnen är begränsade. Väldigt få kulturresevat är idag vattenanknutna. Tiden saknas och är kopplat till brist på personal. Det saknas kontinuitet i arbetet och långsiktighet är nödvändigt för att kunna bygga upp kompetens. Det saknas personal för att kunna samverka med andra sektorer på länsstyrelserna och skapa goda förutsättningar för ett tvärssektoriellt arbetssätt vid arbete med att skydda vattenmiljöerna. Det behövs ytterligare inventeringar av fornlämningar och revidering av tidigare registrerade fornlämningar. Det är brist på samordning på nationell nivå.

Fråga 4b. Är hög komplexitet ett hinder mot genomförande av långsiktigt skydd av nationellt särskilt värdefulla områden? Ett eller flera svarsalternativ.

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja, hög svårighetsgrad	18 ja, 2nej	6 ja	3 ja
Ja, skydd svårframkomligt	12 ja	9 ja	6 ja
Ja, skydd ej genomförbart	10 ja	3 ja	2 ja

Kommentarer från de tre intressena:

Komplexitet i genomförandet av skydd anges av de flesta länen som hög och ett hinder mot skydd av naturvården och i många fall inte är genomförbart på grund av den höga komplexiteten. Även för fisk-/fiskevård och kulturmiljövård är hög komplexitet ett hinder men inte i samma höga grad som för skydd av naturvården. Totalt sett och gemensamt för alla intressena verkar komplexitet i genomförandet av skydd vara en faktor som gör långsiktigt skydd av nationellt särskilt värdefulla områden svårframkomligt.

Naturvård: Skydd av vattenmiljöer är mer komplicerat än i skogsmark. Själva skyddet inte mer komplext men arbetet är det med t ex många markägare inblandade. Det är svårt att få till ett sammanhängande skydd och funktionella skyddszoner längs ett vattendrag eftersom det ofta är många markägare. Det finns ofta flera olika typer av hot som påverkar vattenmiljön och även tillrinningsområdet och det kompliceras ytterligare verksamheter med krav på tillstånd enligt 11 kap. MB berörs.

Fisk-/fiskevård: Inga kommentarer har lämnats.

Kulturmiljövård: Kulturmiljöns mest använda skyddsinstrument kulturmiljölagen är objektinriktad vilket gör den mindre lämpad för skydd av vattenanknutna kulturmiljöer som ofta är samlade i större enheter. Flera intressen omfattas och en förbättrad tvärssektoriell samverkan inom länsstyrelsen skulle förbättra arbetet med långsiktigt skydd. Bildande av kulturresevat är en möjlig skyddsform men arbetet är komplext, resurskrävande och medel saknas. Det är önskvärt att berörda nationella myndigheter samverkar för att öka möjligheterna att få med kulturmiljövärden i beslut och skötselplaner för naturresevat. Men även samverkar för att goda lösningar och fördelning av medel fördelas på ett bättre sätt. Förutom kulturresevat är kulturmiljövårdens skyddsinstrument väldigt inriktade mot skydd av enskilda objekt. Det gör att det är svårt att skydda komplexa kulturmiljöer. I vattenanknutna kulturmiljöer är det många lagar och intressen som ska beaktas. En framgångsfaktor är tvärssektoriellt samarbete inom länsstyrelsen i vattenärenden. Komplexiteten runt skydd av en vattenmiljö kan utgöra både en förutsättning och ett hinder för skydd. Skyddsinstrument finns i KML och MB men stuprörstänkande i medelstillelningen är ett hinder för genomförande. Tid, pengar och personal saknas för att utreda om miljöerna ska skyddas.

Fråga 4c. Är skydd av vattenmiljöer lågt prioriterat i förhållande till andra ansvarsområden?

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	16	12	9
Nej	3	3	8
Vet ej	1	1	0
Ej svarat	1	5	4
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena:

Frågan är riktad mot skydd av sjöar och vattendrag i allmänhet och syftet var att försöka fånga upp hur länsstyrelserna ser på och prioriterar skydd av sjöar och vattendrag i allmänhet d v s även utanför utpekade nationellt särskilt värdefulla områden. Skydd av vattenmiljöer anges av många län och särskilt för naturvård och fisk-/fiskevård som lågt prioriterat i förhållande till andra ansvarsområden.

Naturvård: Ej prioriterat av då vi har haft tydliga uppdrag om skydd av skogsmark i regleringsbrev de senaste åren. Ett tydligt uppdrag och resurser behövs. På senare tid har främst skog och marina miljöer som prioriterats för skyddsarbete på nationell nivå. Limniska vattenmiljöer har alltid kommit i sista hand m a p skydd. Inte ens riksintressevattenmiljöer har pekats ut. Enligt regleringsbrev ska skydd av skog och marina områden prioriteras. Just nu prioriteras skyddsarbetet i Sverige något högre för skog och hav. I de direktiv som vi har så är det mer fokus på skydd av skog än på skydd av vattenmiljöer. Men miljömålen gäller fortfarande där även andra miljöer, inklusive sötvattensmiljöer, ska skyddas. Även om vatten inte är lågt prioriterat går nästan alla resurser till skog. Vatten skulle kunna vara högre prioriterat om det pekats ut som viktigt att skydda i regleringsbrev etc. Limniskt områdesskydd är lågt prioriterat såväl regionalt som nationellt.

Fisk-/fiskevård: Flera län anger att skydd av vattenmiljöer är lågt prioriterat och att det görs väldigt lite för att skydda akvatiska värden jämfört med skogliga.

Kulturmiljövård: Länsstyrelserna har gett varierande och omfattande kommentarer på frågan vilket antyder att den inte har varit bra formulerad för kulturmiljöintresset. Många av kommentarerna har stora likheter med kommentarer på andra frågor. Frågan är till skillnad från tidigare ställda frågor mer generellt inriktad mot alla sjöar och vattendrag vilket är viktigt att komma ihåg i arbetet med regeringsuppdraget. Kommentarer som kan vara av värde att lyfta fram omfattar att kunskaperna om vattenanknutna kulturmiljöer och hotbilderna mot dem har förbättrats de senaste åren. Förbättrade kunskaper om värden ökar behoven av att säkerställa kulturvärdena och det särskilt i ljuset av det ökade trycket att genomföra åtgärder i vattenmiljöerna utifrån miljölagstiftningen. Det finns en ökad tendens att lyfta fram den vattenrelaterade kulturmiljön i arbetet med skydd men arbetet är händelsestyrt vilket begränsar hanteringen. Men kunskaper om kulturmiljöer saknas fortfarande för många områden. Statusen för vattenrelaterade kulturmiljöer bör höjas vilket kan ske genom en fortsatt kunskapsuppbyggnad. Områdesskydd av vattenanknutna kulturmiljöer är ingen prioriterad verksamhet på länsstyrelserna vilket beror dels på brist på ekonomiska resurser dels på hög ärendebelastning.

Fråga 4d. Finns andra hinder mot skydd av utpekade nationellt särskilt värdefulla områden.

Frågan ställdes i syfte att få en uppfattning om det finns ytterligare hinder i arbetet med långsiktigt skydd och tillämpningen av de styrmedel som anges i den nationella strategin. Frågan om hur kulturmiljöer ska beaktas vid åtgärdsarbete i vatten är central och måste lösas tvärssektoriellt. Hur detta ska gå till behandlas bäst i vägledning för genomförande av vattendragsrestaureringar och andra åtgärder i vattenmiljöer. Utpekande av områden som betraktas som nationellt särskilt värdefulla att bevara utgör ett särskilt viktigt underlag för att trygga att kulturmiljövärden beaktas vid naturvårdsåtgärder. Utpekande och bevarande av nationellt särskilt värdefulla vatten omfattar dock bara en bråkdel av våra vattenmiljöer varför andra arbetssätt måste utvecklas för att kulturmiljövärdena ska kunna beaktas. Goda exempel på fungerande tvärssektoriellt samarbete vid åtgärdsarbete i vattendrag finns från flera länsstyrelser.

Kommentarer från de tre intressena:

Naturvård: Ett otydligt och nedprioriterat arbetsområde med brist på resurser för genomförande av skydd. Oklart vad syftet är med skydd av sötvattensmiljöer. Exploateringstryck och dikningsföretag utgör hinder för genomförande. Anledningen till att skyddsarbetet av vatten går långsamt är att det är komplext. Brist på tillgång till medel för inlösen av vattenkraftsanläggningar.

Fisk-/fiskevård: Hög komplexitet, det bor alltid någon uppströms och nedströms i ett vatten. Inte prioriterat i regleringsbrev. Det krävs större anslag för att aktivt arbeta med dessa frågor. Framst är det Naturavdelningen som arbetar med skydd av områden. I vissa glesbygdsområden saknas fiskeförvaltningsområden eller motsvarande som juridisk part i såväl diskussioner som samråd och faktiskt bildande av reservat.

Kulturmiljövård: Om man med skydd av områden menar kulturreservat så är det främst en fråga om resurser för bildande och fortsatt förvaltning som är hindret. Det finns en målkonflikt mellan vatten-/natur-/fiskevård och kulturmiljö om hur miljöbalken ska tolkas vad det gäller kulturmiljöaspekterna i samband med åtgärdsarbete för naturvården, fiskevården och vattenvården. Det största hindret mot långsiktigt skydd av nationellt särskilt värdefulla områden verkar inte främst ligga i de styrmedel som finns för genomförande av skyddet. Det framgår av svaren att det stora hotet mot skydd av kulturmiljöerna och deras värden ligger i brist på resurser och i möjligheterna för kulturmiljövården att kunna svara upp mot vattenvården, naturvården och fiskevården i deras åtgärdsarbete. Det har genomförts kunskapsförstärkande projekt som har medfört att uppmärksamheten runt forn- och kulturlämningar har förbättrats i delar av landet. Sverige har en hög ambitionsnivå i genomförandet av vattendirektivet och

uppnående av miljö kvalitetsnormer men styrmedel saknas i stor utsträckning för att samtidigt bevara kulturmiljöer. En länsstyrelse säger att fler vattendrag borde vara KMV (kraftigt modifierade) med tanke på den långvariga traditionen att nyttja kraften i vattnet, men att kulturmiljöaspekterna inte omfattas i arbetet med KMV vad de känner till. Fornlämningar har idag ett bra skydd och fler kulturlämningar har fått ett förstärkt skydd genom lagändringar 2014. Ett hinder är att medel för underhåll för byggnader vid vattendrag och dammar ofta saknas. Vid tillståndsprövningar är kraven på dammarna och kostnaderna höga vilket ofta medför utrivning. Länsstyrelsen saknar möjlighet att bekosta tillståndsprövningarna. En länsstyrelse säger att med ett väl fungerande tvärsektoriellt arbetssätt, med dialog och öppenhet kan många potentiella konflikter hindras.

Fråga 5. Synpunkter på kriterier för utpekande av Värdefulla vatten

Frågorna består av en bedömning av befintliga kriteriers tillämplighet och en möjlighet att föreslå ytterligare kriterier som kan vara lämpliga för utpekande.

Fråga 5a. Anser länsstyrelsen att huvud- och tilläggskriterierna i den nationella strategin är tillämpliga för att fånga upp länets mest värdefulla vattenmiljöer?

Intresse	Naturvård	Fisk-/fiskevård	Kulturmiljövård
Ja	14	11	8
Nej	2	2	3
Vet ej	5	4	7
Ej svarat	0	4	3
	21	21	21

Kommentarer från de tre intressena:

En majoritet av naturvården och fiskevården anser att huvud- och tilläggskriterierna i den nationella strategin är tillämpliga för att fånga upp länets mest värdefulla vattenmiljöer. Ett par länsstyrelser anser att kriterierna är otillräckliga och flera anger att de inte vet. För kulturmiljövården har mindre än hälften svarat att de bedömer att kriterierna är bra och en hög andel anger att de inte vet.

Naturvård: Kriterierna behöver utvecklas, preciseras och exemplifieras. Kustmynnande vattendrag är ofta mycket viktiga som lek- och uppväxtområden för havslevande arter. Det är viktigt att det finns möjlighet att peka ut Värdefulla vatten även om alla kriterier gällande naturlighet inte på långa vägar kan uppfyllas.

Fisk-/fiskevård: I många fall råder kunskapsbrist vad det gäller ursprunglighet och populationsstorlek för värdefulla arter och stammar. Röddlistan har uppdaterats efter 2005. Biflöden till nationellt särskilt värdefulla vattendrag borde fångas upp om de är viktiga för bevarandevärdena i utpekade vatten.

Kulturmiljövård: Tilläggskriteriet om kontinuitet i bruk utesluter flottningslämningar, dammanläggningar etc. som inte längre är i bruk. Tilläggskriterierna kräver förhållandevis detaljerad och aktuell kunskap om förvaltningsbetingelserna i de utpekade områdena. Bättre vägledning om vad som är nationellt värdefullt behövs.

Fråga 5b. Länsstyrelsernas förslag till ytterligare kriterier

Naturvård: Områden som är av betydelse för stora områden bör fångas upp. Te x små och mellanstora vattendrag och sjöar av stor betydelse som lek- och uppväxtområden för kust- och havsområden. Arbetet med grön infrastruktur måste bli förenligt med uppdateringen av den nationella strategin och vice versa. Ta gärna intryck av hur man har jobbat med skogliga miljöer och kriterier för nyckelbiotoper och värdekärnor. Ta fram artlistor med typiska arter/signalarter för höga naturvården etc. Kriterierna är för vaga. Varje kriterium behöver utvecklas och

definieras tydligt. Det kan vara vettigt att analysera kriterierna ämnesvis så att biologi, hydrologi och geologi osv bedöms var för sig. Viktigt att geologiska intressen kommer med i bedömningen. Företeelser som grundvattensamband, jättegrytor, nipor, sandbankar, vattenslipade hållar, isälvsformationer etc. glöms lätt bort. Andra kriterier: Riksintressen som berör dalgångar där ett vatten rinner bör också tas med automatiskt liksom de vatten där Nationellt utpekade våtmarker ligger i anslutning till vattendraget/sjön. Randpopulationer av arter t.ex. flodpärlmussla i Skåne och försvinner dessa kraftigt decimerade och åldrande populationer minskar hela artens utbredning i Sverige. Vatten där bevarade svämplan/åplan eller svämskogar finns kvar. Sjöar/vattendrag beroende av grundvattentillförsel (vatten kan t.ex. rinna under bottarna vid torka). Vattendrag under jord. Speciell geomorfologi t.ex. ondulerande bottnar

Fisk-/fiskevård: Samordning mellan länsstyrelserna bör ske när nationellt särskilt värdefulla områden går över länsgränser t ex Mälaren och Dalälven. Samordning bör även ske inom huvudavrinningsområden. Det behövs en översyn av vilka fiskstammar med höga värden. Rödlistan som är en grund för utpekande har ändrats sedan 2005. Relikta storlaxbestånd i Väneren har mycket höga skyddsvärden.

Kulturmiljövård: RAÄs plattform kulturhistorisk värdering och urval bör kunna användas. Områdena som har pekats ut är för stora och bör brytas ned i mindre, mer specifika miljöer. Det viktiga att betona miljön som helhet. Det behöver tydligare definieras vad som avses med ett större kulturhistoriskt sammanhang. Vad menas med att miljön/anläggningen fortfarande nyttjas för det ursprungliga ändamålet? Med en snäv tolkning utifrån tilläggsriterierna faller de flesta platser bort och så kan det väl inte vara tänkt att fungera. Sätt upp tydliga nationella värderingsmallar så bedömningen blir mer enhetlig. Lyft fram kunskapsvärde/dokumentvärde som en egen punkt.

RAÄ ska vara vägledande i bedömningarna om vad som är nationellt värdefullt och vara uppmärksam på att samordning sker mellan olika länsstyrelser vad det gäller utpekande av Värdefulla vatten.

Bättre och aktuella kunskapsunderlag behöver tas fram där de vattenanknutna värdena identifieras och beskrivs.

Enkätundersökning om skydd av nationellt särskilt värdefulla sjöar och vattendrag 2017

Del 1. Länsstyrelsernas arbete med nationellt särskilt värdefulla vattenmiljöer

Denna promemoria redovisar resultaten från en enkätundersökning som genomfördes våren 2017. Frågor och svar handlar om länsstyrelsernas arbete med att skydda våra mest värdefulla sötvattensmiljöer. Syftet var att ta fram underlag till Havs- och vattenmyndighetens redovisning av uppdraget om skydd av värdefulla sjöar och vattendrag i Havs- och vattenmyndighetens regleringsbrev för 2017.

Havs- och vattenmyndighetens PM

Havs- och vattenmyndigheten

Postadress: Box 11 930, 404 39 Göteborg

Besök: Gullbergs Strandgata 15 , 404 39 Göteborg

www.havochvatten.se

